

Kvinnors makt och inflytande

Innehåll

1. Bakgrund och syfte	5
Begrepp och utgångspunkter	5
Rapportens framtagande	7
Uppdrag till forskare	7
Kartläggning av kvinnoorganisationer i Stockholms stad	8
Intervjuer med kvinnojourer	8
Hearingar och workshops	8
Rapportens upplägg och disposition	9
2. Rätten till delaktighet och inflytande	10
Inledning	10
Valdeltagande	10
Valdeltagandet mellan olika grupper	11
Dialoger om valdeltagande och delaktighet	12
Kvinnors organisering	13
Frågor som kvinnor organiserar sig kring i Stockholms stad	14
Dialoger om kvinnors organisering	14
Sammanfattning	15
3. Rätten till egen försörjning	16
Inledning	16
Strukturella och individuella faktorer	16
Skillnader i förvärvsarbete i Stockholms stad	17
Geografiska skillnader	17
Ekonomisk standard	18
Geografiska skillnader	18
Hushåll med låg ekonomisk standard	19
Personer med låg ekonomisk standard	19
Skillnader i hälsa	20
Geografiska skillnader	20
Dialoger om rätten till egen försörjning	21
Sammanfattning	22
4. Rätten till ett liv utan våld	23
Inledning	23
Livstidsperspektiv	23
Anmälningar om våld	24
Stockholms stads trygghetsmätning 2017	25
Hedersrelaterat våld och förtryck	25
Dialoger om rätten till ett liv utan våld	26
Sammanfattning	27
5. Avslutande kommentarer	28
6. Referenser	32
Stockholms stad	32
Andra källor	32

1. Bakgrund och syfte

Stockholms stads långsiktiga målbild i *Vision 2040 – Ett Stockholm för alla* betonar att alla stockholmare ska ha möjlighet att delta i samhällets utveckling oavsett vem man är. Stadens budget för 2018 fastställer höga ambitioner som är i linje med detta. Budgeten konkretiserar den långsiktiga visionen genom årsvisa mål och uppdrag för stadens nämnder och bolagsstyrelser. De tydliggör att stadens verksamheter ska säkerställa grundläggande mänskliga rättigheter som rätten till arbete, utbildning och boende, samt att alla stockholmare ska ha tillgång till en levande och trygg närmiljö. Stadens långsiktiga vision handlar ytterst om att alla stockholmare ska ha lika förutsättningar att utvecklas och ha ett gott liv.

Stockholms stads *Program för ett jämställt Stockholm* lägger en grund för att stadens alla nämnder och bolagsstyrelser utvecklar arbetsätt som systematiskt identifierar och motverkar osakliga skillnader i livsvillkor och fördelning av resurser baserade på kön. Arbetet ska bidra till att staden lever upp till de nationella jämställdhetspolitiska målen med det övergripande målet att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.

Denna rapport har tagits fram mot bakgrund av att kommunstyrelsen har i uppdrag att i samarbete med civilsamhället utreda förutsättningarna för makt och inflytande för flickor och kvinnor i ytterstaden. Kommunstyrelsen har också i uppdrag att stärka kvinnors organisering med fokus på kvinnor i ytterstaden (Stockholms stads budget år 2017 och 2018).

Syftet med rapporten är därför att beskriva några av de faktorer som påverkar kvinnors makt och inflytande i Stockholms stad. Makt och inflytande analyseras utifrån tre rättighetsområden som har betydelse för att nå stadens jämställdhetspolitiska mål om att kvinnor och män har samma makt att forma samhället och sina egna liv. Rättighetsområdena har identifierats utifrån en analys av frågor som kvinnor i staden organiserar sig kring och som på så sätt också kan konstateras vara relevanta områden att belysa. De tre rättighetsområdena är:

- Rätten till delaktighet och inflytande
- Rätten till egen försörjning
- Rätten till ett liv utan våld

Begrepp och utgångspunkter

I det följande beskrivs några centrala begrepp som används i rapporten.

Begreppet **makt** används i denna rapport i linje med det som i feministisk forskning brukar beskrivas som handlingsutrymme. Med handlingsutrymme avses då ”svängrum, valfrihet, själv-bestämmande, en ny eller en större arena att röra sig på, överskridande av gränser och möjligheter att påverka den politiska dagordningen” (Maud Eduards, *Förbjuden handling*, 2002).

Rapporten tas fram för att staden vill nå de jämställdhetspolitiska målen. Begreppet **jämställdhet** brukar delas in i formell och reell jämställdhet. Med formell jämställdhet avses att alla individer har samma medborgerliga fri- och rättigheter och att dessa följer individen, inte den grupp individen tillhör. Målsättningen är likhet i behandling, men den har i övrigt inget materiellt innehåll. Begreppet reell jämställdhet innebär att alla har samma ställning och

inflytande (SOU 2015:86). Utgångspunkten för stadens analys om jämställdhet blir med ledning av begreppet jämställdhet att synliggöra de materiella villkor som gäller för individen. Om kvinnor och män formellt har samma rättigheter vad gäller exempelvis deltagande i val, arbete och hälsa, men utfallet ändå ser olika ut för kvinnor och män samt olika beroende på om de är utrikes eller inrikes födda, råder inte reell jämställdhet. Målsättningen för reell jämställdhet är således att uppnå lika i resultat och för att åstadkomma reell jämställdhet kan det vara nödvändigt att vidta särskilda åtgärder som gynnar gruppen kvinnor.

Begreppet *segregation* används i denna rapport i enlighet med hur den nyligen inrättade statliga Delegationen mot segregation, definierar segregation. Segregation innebär att befolkningen lever åtskilda, i olika delar av staden, ofta beroende på skillnader i socioekonomisk bakgrund. Segregation kommer till uttryck i flera sammanhang, till exempel mellan skolor, på arbetsmarknaden eller mellan bostadsområden. Segregation handlar om att det finns en relation mellan minst två poler och att utvecklingen i de olika polerna påverkar varandra. Det är alltså inte en skola eller en stadsdel som är segregerad, utan hela staden.

Stockholms stads kommission för social hållbarhet konstaterar i en rapport att segregation handlar om mer än den etniska tillhörigheten, men att den etniska tillhörigheten har blivit en faktor som har ett samband med olika former av utanförskap (Stockholms stad, *Från delad till enad stad*, 2016). I Stockholms stad finns det sju stadsdelsnämndsområden där befolkningen till stor del har låg sysselsättningsgrad, låg utbildningsnivå, och låg inkomst. Dessa områden är Enskede-Årsta-Vantör, Farsta, Hässelby-Vällingby, Rinkeby-Kista, Skarpnäck, Skärholmen och Spånga-Tensta. På motsvarande sätt koncentreras stadens övriga sju stadsdelsnämndsområden av grupper med högre inkomst, högre utbildningsnivå och högre sysselsättningsgrad. Dessa områden är Bromma, Hägersten-Liljeholmen, Kungsholmen, Norrmalm, Södermalm, Älvsjö och Östermalm.

Det finns relativt många rapporter och utredningar som visar att diskriminering är ett strukturellt hinder som skär igenom och samverkar med andra trösklar (se t.ex. DO, *Delar av ett mönster*, 2014 och Paulina de los Reyes, *Arbetslivets (o)synliga murar*, SOU 2006:59.). Begreppet *diskriminering* följer i denna rapport den definition som finns i Diskrimineringslagen (2008:567). Diskriminering föreligger när någon missgynnas eller kränks. Missgynnandet ska dessutom ha samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

Rapporten utgår från att det finns en *strukturell diskriminering*, som ofta återspeglar sig i enskilda händelser av diskriminering. Det innebär att individuella fall av diskriminering inte kan ses som isolerade händelser utan ingår i ett större sammanhang och får till följd att människor har olika tillgång till rättigheter och möjligheter, makt och inflytande, på grund av andras omedvetna eller medvetna föreställningar om en individs grupptillhörighet (Regeringen, *Nationell plan för att motverka rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott på nätet*, 2017).

Forskning som utgår från perspektivet *intersektionalitet* visar på nödvändigheten av att synliggöra hur olika maktordningar kan skapas och baseras på kategorier såsom exempelvis svensk och utländsk bakgrund, kön och socio-

ekonomi. Forskning som belyser kvinnors och mäns villkor ur ett intersektionellt perspektiv visar att kvinnor och män inte är homogena grupper. Perspektivet används för att belysa hur olika maktordningar och diskrimineringsgrunder påverkar och ibland förstärker varandra. En enskild maktordning kan inte förstås oberoende av andra. (se Paulina de los Reyes och Diana Mulinari, *Intersektionalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*, 2005). Föreliggande rapport utgår från ett intersektionellt perspektiv. Det innebär att den så långt som möjligt identifierar hur olika kategorier är sammanvävda med varandra och hur samspelet mellan olika kategorier kan påverka förutsättningarna och villkoren för makt och inflytande.

Rapporten utgår från kategorierna **kvinnor** och **män**, för att belysa skillnaderna mellan könen, något som är nödvändigt för att kunna analysera mönster, trender och likheter och skillnader mellan kvinnor och män. I en studie som beställts som ett led i arbetet med denna rapport poängteras vikten av att nyantera och beskriva komplexiteten i kvinnors villkor och vikten av att avstå från stigmatiserande definitioner. Studien beskriver hur till exempel ”invandrar-kvinnor” används som om de vore en homogen grupp i skarp kontrast till och en negation till den jämställda svenska kvinnan (Hanne Martinek, *Kvinnors makt i ytterstaden*, 2017). Den offentliga statistik som ligger till grund för denna rapport, utgår från den binära synen på kön. Det innebär att rapporten använder sig av underlag som kategoriserar människor som själva inte identifierar sig som kvinna eller man.

Rapporten innehåller offentlig statistik för att belysa skillnader mellan **utrikes** och **inrikes födda** kvinnor och män samt kvinnor och män med **utländsk** och **svensk bakgrund**. Definitionen av utländsk bakgrund följer den definition som Statistiska Centralbyrån (SCB) använder. Med utländsk bakgrund avses de som är utrikes födda och de som är födda i Sverige, men har två föräldrar som är utrikes födda. Med svensk bakgrund avses personer som är inrikes födda med minst en inrikes född förälder. Dessa definitioner fångar emellertid inte variationerna inom grupperna, till exempel grupper som identifierar sig som nationella minoriteter och afrosvenskar. Därtill utgår den offentliga statistiken från förutbestämda kategorier, vilket innebär att den inte utgår från hur enskilda personer definierar sig själv utifrån exempelvis hudfärg. Likväl ger den typen av underlag en indikation på mönster och tendenser som är viktiga att belysa och som annars blir osynliga och svåra att ta sig an.

Rapportens framtagande

Rapporten har tagits fram av Heidi Pikkarainen, strateg på stadsledningskontoret, kansliet för mänskliga rättigheter. Lina Ploug, jämställdhetsstrateg på stadsledningskontoret, kansliet för mänskliga rättigheter, och Anna-Sofia Quensel, extern utredare, har bidragit med underlag till rapporten.

Uppdrag till forskare

Statsvetaren Hanne Martinek, verksam vid Stockholms universitet, har på uppdrag av stadsledningskontoret, kansliet för mänskliga rättigheter, tagit fram studien ”Kvinnors makt och inflytande i ytterstaden. En studie om hinder och möjligheter för makt och inflytande i Rinkeby och Tensta”. Studien bygger på intervjuer med kvinnor i dessa stadsdelar och har genomförts på ett induktivt sätt. Martineks iakttagelser presenteras löpande i denna rapport.

Kartläggning av kvinnoorganisationer i Stockholms stad

Kansliet för mänskliga rättigheter har genomfört en kartläggning av kvinnoorganisationer i Stockholms stad för att få en bild av omfattningen av kvinnors organisering och vilka frågor kvinnor organiserar sig kring. Med kvinnoorganisation avses en ideell förening som drivs av kvinnor eller med en majoritet av kvinnor och som verkar för att stärka flickors och kvinnors ställning (se SOU 2004:59 sid 37).

Kartläggningen visar att staden är huvudsäte för närmare 100 riksorganisationer som verkar för kvinnors rättigheter. Kartläggningen visar att det därutöver finns drygt 100 kvinnoorganisationer som verkar i Stockholms stad. En tredjedel av dem är kvinno- eller tjejjourer.

Kartläggningen har genomförts genom att kontakta statliga myndigheter och stadsdelsförvaltningar i Stockholms stad som fördelar organisationsbidrag till kvinnoorganisationer, för att få information om vilka som har sökt stöd för sin verksamhet. Det följdes av en webbenkät som skickades till kvinnoorganisationer verksamma i Stockholms stad för att få information om vilka frågor de organiserar sig kring samt vad de anser att staden behöver utveckla för att i ökad utsträckning tillgodose kvinnors rättigheter. Efter att svarstiden för enkäten gick ut, skickades en påminnelse till organisationerna. De har också haft möjlighet att svara på enkäten per telefon.

Det var 23 organisationer som svarade på enkäten. Svarsfrekvensen uppgick således till 27 procent. Det är en tämligen låg svarsfrekvens, vilket kan bero på att organisationerna är ideella verksamheter och andra uppgifter kan behöva prioriteras. Likaså kan den låga svarsfrekvensen bero på den korta tid om fyra veckor som föreningarna hade till sitt förfogande för att svara på enkäten. Det går heller inte att utesluta att det kan finnas en ”enkät trötthet.” Det är mot denna bakgrund dialoger har anordnats för att fördjupa och bredda bilden av vad kvinnor i staden organiserar sig kring.

Intervjuer med kvinnojourer

De ca 30 kvinnojourer som är verksamma i Stockholms stad tillfrågades om de ville delta i en intervju. Det var nio kvinnojourer som visade intresse för att delta i en sådan. Intervjuerna genomfördes med ledning av sju öppna frågeställningar, vilka följdes av följdfrågor.

Hearingar och workshoppar

Stadsledningskontorets kansli för mänskliga rättigheter och avdelningen för välfärdsutveckling har genomfört två hearingar med kvinnoorganisationer aktiva i Järva. Därutöver har kansliet för mänskliga rättigheter genomfört två workshoppar. Den ena genomfördes med kvinnojourer verksamma i Stockholms stad. Den andra genomfördes med unga personer som är aktiva i nätverket linje17-Gäris för tjejer och icke-binära.

Hearingarna och workshopparna har genomförts med öppna och strukturerade frågeställningar som vägledde samtalet. Syftet med samtliga hearingar och workshoppar har varit att låta vad som framkommer i samtalet vägleda rapportens teman och slutsatser. Workshopparna har också tjänat syftet att kvalitets-säkra rapporten, då tentativa slutsatser om kvinnors makt och inflytande har diskuterats.

Stadsledningskontoret har genom dessa dialoger samtalat med ca 60 kvinnor. Av dessa är tio unga, mellan 14 och 16 år.

Rapportens upplägg och disposition

Rapporten beskriver offentlig statistik och underlag från bland annat statliga myndigheter. Intervjuer, hearingar och workshoppar med kvinnoorganisationer och unga har varit en central del i arbetet med denna rapport och de benämns i rapporten som dialoger. Vad som framkommit i dialogerna beskrivs löpande i texten. Belysande citat från dialogerna synliggörs också löpande i texten.

Rapporten består av fem kapitel. Det första kapitlet beskriver rapportens syfte, hur rapporten har tagits fram samt utgångspunkter som är vägledande för rapportens avslutande kommentarer. Det följs av tre kapitel. Rätten till delaktighet och inflytande. Rätten till egen försörjning. Rätten till ett liv utan våld. I det femte kapitlet diskuteras hur de tre rättighetsområdena hänger ihop samt några övergripande förslag för stadens arbete med att stärka kvinnors makt och inflytande.

2. Rätten till delaktighet och inflytande

”Kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.”

Inledning

Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken i Stockholms stad är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Målet knyter an till stadens första fokusområde i *Program för ett jämställt Stockholm*: En jämn fördelning av makt och inflytande. På så sätt tydliggörs att frågor om makt också hänger samman med frågor om delaktighet och inflytande. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattande.

Det här kapitlet belyser 2014 års valdeltagande i allmänna val. Valdeltagandet är ett mått på hur demokratin mår. Statens folkhälsoinstitut menar att det finns ett positivt samband mellan demokratisk delaktighet i form av valdeltagande i allmänna val och självskattad hälsa, där grupper med ett lågt valdeltagande ofta anger en låg självskattad hälsa. Ett motsvarande samband finns mellan upplevelsen av trygghet i närsamhället och självskattad hälsa, vilket har betydelse för individens förutsättningar till delaktighet (Statens folkhälsoinstitut, *Delaktighet och inflytande i samhället. Kunskapsunderlag för Folkhälsopolitisk rapport*, 2010).

Kapitlet beskriver också kvinnors organisering i Stockholms stad. Det görs mot bakgrund av att ett annat mått på hur bra demokratin mår är om det finns andra former för invånare att påverka sina livsvillkor och sina egna liv, än att rösta. Att medborgare fritt kan gå samman och med gemensam kraft kanalisera sina intressen till de politiska beslutsfattarna är en viktig förutsättning för en fungerande demokrati. Det är väl belagt att det är när enskilda individer organiserar sig med andra och formar ett gemensamt opinionsuttryck som möjligheterna att påverka politiska beslut kan bli reella. Organisationerna inom det civila samhället kan i denna bemärkelse mobilisera och aggregera åsikter samt därigenom fungera som en motkraft eller medkraft till andra aktörer i samhället.

Kapitlet baseras främst på rapporter från SCB samt statistiskt underlag som SCB har tagit fram på uppdrag av stadsledningskontoret, kansliet för mänskliga rättigheter. Kapitlet bygger också på den kartläggning av kvinnoorganisationer, som har genomförts av stadsledningskontoret, kansliet för mänskliga rättigheter.

Valdeltagande

Valdeltagandet är i en representativ demokrati den mest grundläggande formen av politiskt deltagande. Det är genom att rösta i de allmänna valen som den enskilde på ett konkret och jämlikt sätt kan påverka beslutsfattandet. Valdeltagandet kan ses som ett uttryck till stöd för demokratin som sådan. När medborgarna känner ett förtroende för det politiska systemet är de också mer motiverade att delta i de allmänna valen. Valdeltagandet är också betydelsefullt för den politiska jämlikheten i samhället. Ett högt valdeltagande innebär

i regel ett jämnt valdeltagande. När valdeltagandet är högt kan olika gruppers intressen och åsikter bättre komma till uttryck i valresultaten. Om en stor andel röstberättigade inom en viss väljargrupp, t.ex. utrikes födda kvinnor, väljer att inte rösta kan det medföra att deras inflytande blir relativt sett mindre än andra väljargrupper. Denna brist på inflytande att påverka samhället och de egna livsvillkoren har en negativ inverkan i flera avseenden.

Om individer eller grupper upplever att de inte kan påverka de egna livsvillkoren och utvecklingen av samhället uppstår utanförskap och maktlöshet. Brist på makt och möjligheter att påverka har ett starkt samband med hälsa (Statens folkhälsoinstitut, Folkhälsopolitisk rapport, 2005)

Valdeltagandet i riksdagsvalet 2014 var 85,8 procent och i landstings- och kommunfullmäktigevalen var valdeltagandet 82,4 respektive 82,8 procent. I ett internationellt perspektiv urskiljer sig Sverige genom ett ökat valdeltagande.

Valdeltagandet mellan olika grupper

Valdeltagandet skiljer sig mellan olika grupper. Personer med hög inkomst röstar i större utsträckning än personer med låg inkomst. Även utbildningsnivå har en effekt på valdeltagandet. Personer med eftergymnasial utbildning har ett högre valdeltagande än personer med förgymnasial. I riksdagsvalet 2014 var skillnaderna mellan personer med förgymnasial och eftergymnasial utbildning 15 procentenheter enligt SCB:s valdeltagandeundersökning om 2014 års allmänna val.

I den senaste demokratiutredningen konstateras att det i riksdagsvalet 2014 var drygt 66 procent av utrikes födda unga under 25 år som röstade. Motsvarande andel bland inrikes födda unga var 84 procent, en differens på 18 procentenheter. Valdeltagandet bland utrikes födda unga kvinnor var 67 procent och för utrikes födda unga män 65 procent. Valdeltagandet bland utrikes födda unga kvinnor sjönk med tre procentenheter och för utrikes födda unga män med fem procentenheter från valet 2010 till 2014. Benägenheten att rösta är även låg bland inrikes födda med två utrikes födda föräldrar, vilket i demokratiutredningen konstateras tyda på att ”ungas röstningsbeteende påverkas av den sociala kontext de växt upp i” (SOU 2016:5).

Tabellen nedan visar att valdeltagandet i riksdagsvalet 2014 bland utrikes födda var betydligt lägre än bland inrikes födda. Av de utrikes födda var det 70,7 procent som röstade och bland inrikes födda röstade 89,8 procent. Valdeltagandet till kommunfullmäktige i Stockholms stad var också betydligt lägre bland utrikes födda än inrikes födda. Av de utrikes födda deltog 58,9 procent att jämföra med 90,2 procent av de inrikes födda.

Kvinnors valdeltagande till riksdagsvalet och kommunfullmäktige i Stockholms stad var högre än mäns. Utrikes födda kvinnor deltog i valet till kommunfullmäktige i större utsträckning än utrikes födda män. Differensen mellan utrikes födda kvinnors och mäns valdeltagande var 3,9 procentenheter. Motsvarande siffra för inrikes födda var 1,3 procentenheter. Utrikes födda kvinnor röstade emellertid i betydande lägre utsträckning än genomsnittet för inrikes födda kvinnor och män, en differens om 29, 2 procentenheter.

Riksdags- och kommunvalet 2014

		Riksdagsval	Kommunfullmäktigeval
Kön	Region	Valdeltagande	Valdeltagande
Man	Stockholms kommun	85,4	80,7
Kvinna	Stockholms kommun	87,0	83,7
Samtliga	Stockholms kommun	86,2	82,3
Man	Stockholms kommun, utrikes födda	69,5	57,1
Kvinna	Stockholms kommun, utrikes födda	71,9	61,0
Samtliga	Stockholms kommun, utrikes födda	70,7	58,9
Man	Stockholms kommun, inrikes födda	89,3	89,5
Kvinna	Stockholms kommun, inrikes födda	90,3	90,8
Samtliga	Stockholms kommun, inrikes födda	89,8	90,2

Källa: SCB om valdeltagande 2014 i riksdagsvalet och kommunvalet i Stockholms stad

Stockholms stads kommission för ett socialt hållbart Stockholm beskriver i rapporten *Skillnadernas Stockholm* att det finns betydande geografiska skillnader i valdeltagandet. De valdistrikt i Stockholms stad som 2014 hade det enskilt högsta respektive lägsta valdeltagandet var Ålsten med 94,8 procent och Rinkeby med 40,8 procent. Det betyder att skillnaden mellan de valdistrikt i Stockholm som hade högst och lägst valdeltagande var cirka 54 procentenheter. Valdeltagandet i Stockholms stad var särskilt lågt i de områden där en stor del av befolkningen har en låg medelinkomst och är utrikes födda. Av kommissionens rapport framgår att det finns marginella förändringar i jämförelse med valdeltagandet 2010.

Dialoger om valdeltagande och delaktighet

I flera av de dialoger som genomförts har ett tema varit hur olika grupper i staden röstar. Vid samtliga dialoger framkommer synpunkten att benägenheten att delta i valet påverkas av om grupper upplever att de kan påverka sin situation genom att rösta. Flera har poängterat att boendevillkoren och villkoren för att få ett arbete, påverkar motivationen att rösta eller delta i samhällets utveckling. Det har dessutom framförts att valdeltagandet påverkas av att många i staden inte har kunskap om sina rättigheter samt hur man kan framföra sina synpunkter:

Jag lever i en segregerad stad och jag vet att många som bor i utsatta områden anser att deras liv inte förändras genom att rösta. Det är också en kunskapsfråga. Det behövs riktade insatser med information om stockholmarnas demokratiska rättigheter och om hur demokratins processer fungerar (Hearing i Järva).

Som framgår kan individer boende i socioekonomiskt utsatta områden uppleva att de inte påverkar sin situation genom att delta i de allmänna valen. Av dialogerna framgår att benägenheten att rösta kan också påverkas av vad media rapporterar och om det politiska samtalet upplevs vara relevant:

Media skriver om män, pojkar och kriminalitet. Det politiska samtalet handlar också om män. Det är bra. Men, samtalet måste också handla om konsekvenserna och vem som blir utsatt av vem, till exempel hur kvinnors livsvillkor påverkas av mäns våld (Workshop med kvinnojourer).

Jag tror att fler skulle rösta om politiker såg saker ur vårt perspektiv (Workshop med unga).

Av dialogen med unga framgår att ungas villkor får för lite utrymme i media och i det politiska samtalet mellan valen. Det framhålls att demokrati är mer än de formella formerna för inflytande som huvudsakligen utspelar sig vart fjärde år:

Jag får inte rösta i år. Men det får jag göra nästa val. Jag tror att vuxna med makt, till exempel lärare i skolan och politiker redan nu kan visa att ungas åsikter är viktiga, inte bara som röstare, utan här och nu. Att vi är viktiga. Att vi spelar roll. Mitt liv är ju nu. Ibland tänker jag att vuxna tror att vi inte kan så mycket. Men, om ni vuxna lyssnar mer och tror på oss, då skulle saker bli så mycket bättre. Då skulle vi vara fler som är intresserade av det politiska. Det som är våra liv (Workshop med unga).

Hanne Martineks dialoger visar också att förutsättningarna att vara delaktig och ha makt över sina livsvillkor och utvecklingen av samhället påverkas av om det finns kanaler in i samhället eller om dörrar upplevs vara stängda:

Vi är många som är aktiva och vill komma in, men det finns ett staket, så att vi inte kommer in i samhället, och det kanske är hudfärg/kläder – vi blir bedömda på grund av vår hudfärg, våra kläder (Hanne Martinek, *Kvinnors makt i ytterstaden*, 2017).

Vi alla, vi är mammor, vi jobbar, vi är aktiva i samhället, men vi känner oss utanför! Det är inte våra män. Det är samhället! (Hanne Martinek *Kvinnors makt i ytterstaden*, 2017).

Kvinnors organisering

Att invånare i Stockholms stad fritt kan gå samman och med gemensam kraft yttra sina intressen och om de så önskar vara en röst till de politiska beslutsfattarna eller till andra aktörer är viktiga förutsättningar för en fungerande demokrati. Det är när enskilda individer organiserar sig med andra och formar ett gemensamt opinionsuttryck som möjligheterna att påverka politiska beslut många gånger blir reella.

Feministisk forskning visar att när kvinnor organiserar sig och ställer krav synliggörs maktförhållandena mellan kvinnor och män. Kvinnors organisering kan mobilisera och aggregera åsikter och därigenom fungera som en motkraft till den offentliga maktutövningen. På så sätt är ett självständigt och starkt civilsamhälle som är gynnsamt för kvinnors organisering en grundbult i ett demokratiskt samhälle (Hanne Martinek, *Kvinnors makt i ytterstaden*, 2017).

Inom det civila samhället återfinns kvinnor i olika typer av verksamheter. Av intresse för denna rapport är emellertid den organisering som kan identifieras som kvinnoorganisation. Det är väl belagt att många kvinnor organiserar sig i andra former än de traditionella föreningsformerna, till exempel nätverk och andra mer spontana sammanslutningar. Den typen av organisering har inte kartlagts i arbetet med denna rapport.

Frågor som kvinnor organiserar sig kring i Stockholms stad

De kvinnoorganisationer som har svarat på enkäten uppger att de arbetar för att stärka flickors och kvinnors ställning. Organisationerna har ett varierat medlemsantal och flera av dem bedriver stadsdelsövergripande verksamhet. Flera uppger att de arbetar med att motverka mäns våld mot kvinnor samt ojämlika villkor som kvinnor erfar på arbetsmarknaden. Flera uppger också att de organiserar sig som kvinnor och utifrån en etnisk och nationell tillhörighet. Likaså arbetar flertalet mot rasism och diskriminering. Organisationerna är mötesplatser för kvinnor där de har möjligheter att få kunskap om sina rättigheter, lära sig om hur samhället fungerar och utveckla sina språkkunskaper.

Kvinno- och tjejjourerna i Stockholms stad erbjuder samtalsstöd och rådgivning per telefon, e-post, via sociala medier eller i sina lokaler, sju erbjuder skyddat boende. Flera av kvinnojourerna bedriver också olika typer av aktiviteter för att stärka kvinnors rättigheter och skapar opinion om våld mot kvinnor.

Verksamheten på de lokala kvinnojourerna ser olika ut. En del kvinnojourer har anställd personal, kontor och telefontider dygnet runt, medan andra har avgränsade telefontider och enbart ideellt arbetande jourkvinnor. Flertalet stödjer kvinnor också i andra delar av landet och de som erbjuder skyddat boende tar emot kvinnor från hela landet. Några av dem är inriktade på att arbeta med kvinnor och barn som varit utsatta för incest. Några av dem arbetar specifikt mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Dialoger om kvinnors organisering

Kvinnjourerna har i dialogerna påtalat att de under en lång tid har bedrivit ett ideellt arbete mot mäns våld mot kvinnor. Trots detta är våldet alltjämt omfattande och orsakar stort lidande för kvinnor och flickor. De påtalar vidare att ett effektivt arbete mot mäns våld mot kvinnor i ökad utsträckning måste fokusera på våldets orsaker och inte bara dess konsekvenser. Ett sådant grepp skulle enligt jourerna, främja en utveckling som bidrar till att förhindra både att våld utövas och att våld upprepas. Under samtliga dialoger har diskussioner om erfarenheter av våld kopplats till att kvinnors organisering på egna villkor är en motkraft och skapar förutsättningar att förändra kvinnors livsvillkor.

Kvinnor behöver egna mötesplatser. Kvinnors organisering har betydelse för kvinnors rättigheter och skapar möjligheter (Hearing i Järva).

Vi behöver egna rum där vi kan vara oss själva och bara hänga. Vi måste få vara på trygga platser där vi kan prata om det som är viktigt i våra liv (Workshop med unga).

Martineks dialoger har också handlat om kvinnors organisering och förutsättningar för kvinnors aktörskap. Hon identifierar att kvinnors erfarenheter av isolering och ensamhet är centrala faktorer som påverkar villkoren för egenmakt. Bristande språkkunskaper och erfarenheten av att vara vilse eller utanför samhället bidrar till känslan av ensamhet och otrygghet. Likaså uppstår känslan av otrygghet som en konsekvens av att inte behärska det svenska språket och inte kunna de formella och informella regler som gäller. Det leder till att många kvinnor upplever att de inte fritt kan röra sig i sociala sammanhang, något som identifieras som centralt för upplevd egenmakt.

Ensamhet och isolering är också erfarenheter som diskuterades under kansliets workshop med kvinnojourerna och då hur organisering kan vara ett verktyg mot isolering och ensamhet. Under hearingen i Järva framkom erfarenheter av att det kan vara svårt att komma till ett nytt land och hitta vägar för att organisera sig och på så sätt vara en del i en kollektiv gemenskap. Under samtliga dialoger har det uttryckts behov av tydligare information om stadens organisation för att bättre kunna ”hitta rätt i staden” när man exempelvis vill söka stöd för sin förening:

Jag har varit aktiv i föreningar om kvinnors rättigheter under lång tid och jag tycker fortfarande att det är svårt att veta hur vi kan få stöd och vilka föreningsbidrag som går att söka i Stockholms kommun (Hearing i Järva).

Flera har också framfört att de vill få mer kunskap om stadens arbete med kvinnors rättigheter för att kunna samverka i arbetet med att förverkliga kvinnors rättigheter.

Föreningsekonomi och administration har därutöver påtalats som områden där man efterfrågar stöd och hjälp av staden. Flera påtalar att de uppskattar möten som staden anordnar och genomför stadsdelsövergripande. Dessutom har det framförts att kvinnoorganisationerna har kompetens och perspektiv som är viktiga att tillvarata för att staden ska vara en starkare aktör i arbete med att säkerställa kvinnors rättigheter.

Kvinnorganisationerna har framfört att de upplever att det är svårt att få tillgång till adekvata lokaler för möten och andra aktiviteter. De efterfrågar mötesplatser i staden där kvinnors rättigheter med fokus på makt och delaktighet är i fokus. Det har framförts förslag om att staden tillsammans med kvinnor formar ett all-aktivitetshus och fungerar som en plattform för stadens arbete med att främja kvinnors rättigheter.

Sammanfattning

Kapitlet visar att det finns påtagliga skillnader i valdeltagandet mellan olika delar av staden och mellan olika grupper. Deltagandet skiljer sig mellan å ena sidan socioekonomiskt starka grupper och å andra sidan socioekonomiskt svaga grupper. Skillnaderna är påtagliga mellan inrikes och utrikes födda. Utrikes födda kvinnor deltar i valet till kommunfullmäktige i Stockholms stad i betydligt lägre utsträckning än genomsnittet för samtliga inrikes födda kvinnor och män, en differens på 29,2 procentenheter. Dessa delaktighetsklyftor kopplas i dialogerna med kvinnoorganisationer till effekter av segregation och att det demokratiska samtalet inte upplevs vara relevant. Av dialogerna framgår också att det låga valdeltagandet kan bero på bristande kunskap om det demokratiska systemet. Det låga valdeltagandet beror dock främst på låg motivation; individer boende i utsatta områden upplever att de inte påverkar sin situation genom att delta i de allmänna valen.

Kapitlet visar också att det i Stockholms stad finns ett 100-tal kvinnoorganisationer som verkar för kvinnors rättigheter i vid bemärkelse. Under dialogerna har kvinnoorganisationerna framfört hur de stärker kvinnors rättigheter. Kvinnoorganisationerna efterlyser mer stöd från staden. Det handlar om stöd i föreningsekonomi och administration samt var i staden det går att söka föreningsstöd. Flera efterlyser mer ändamålsenliga lokaler och diskussioner har förts om behovet av att inrätta ett all-aktivitetshus för kvinnors rättigheter.

3. Rätten till egen försörjning

”Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.”

Inledning

Ekonomisk jämställdhet är det andra fokusområdet i stadens *Program för ett jämställt Stockholm*. Det syftar till att kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor till betalt arbete som ger ekonomisk självständighet. Fokusområdet tar i synnerhet sikte på fördelningen av ekonomiska resurser och omfattar inkomster i form av bland annat lön. Stadens program tydliggör att ekonomisk jämställdhet innefattar att kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut. Kvinnor som står långt bort från arbetsmarknaden är en av de grupper som enligt programmet är särskilt prioriterad.

I Stockholms stad förvärvsarbetar totalt 79 procent av alla kvinnor, motsvarande siffra för hela landet är 78 procent.

Sedan 1990-talet har kvinnors arbetskraftsdeltagande varit omkring fem procent lägre än mäns. Med arbetskraftsdeltagande avses de som är sysselsatta (de som vill arbeta och faktiskt har ett jobb) och de som är arbetslösa (de utan jobb som vill arbeta och också söker jobb). Skillnader i arbetskraftsdeltagandet varierar med ålder och kön. Män har högre arbetskraftsdeltagande än kvinnor i samtliga åldersgrupper. Av de utrikes födda kvinnorna i Sverige är det emellertid 27 procent som står utanför arbetsmarknaden, motsvarande siffra för inrikes födda kvinnor är 16 procent. Det är alltså en differens på 11 procentenheter. Det är dock viktigt att tolka denna statistik med försiktighet då gruppen utrikes födda kvinnor inkluderar både kvinnor födda i exempelvis Finland och Somalia.

Statskontoret har på regeringens uppdrag tagit fram en rapport om vilka faktorer som kan påverka utomeuropeiskt födda kvinnors deltagande på arbetsmarknaden. Uppdraget togs fram mot bakgrund av att utomeuropeiskt födda kvinnor i större utsträckning än andra grupper står utanför arbetsmarknaden. År 2016 stod nästan 30 procent av alla utomeuropeiskt födda kvinnor i åldern 20-64 år utanför arbetskraften. Det kan jämföras med inrikes födda kvinnor och män samt med utomeuropeiskt födda män där 10-15 procent inte ingår i arbetskraften i motsvarande åldersintervall.

I det följande återges Statskontorets rapport som är en sammanställning av vilka strukturella och individuella faktorer som kan utgöra hinder för och därmed påverkar utomeuropeiskt födda kvinnors arbetskraftsdeltagande. Det följs av deskriptiv statistik, huvudsakligen från Stockholms stads officiella statistik och statistik från SCB. Kapitlet bygger också på en statistisk kartläggning av personer i hushåll med låg ekonomisk standard i Stockholm, som SWECO har tagits fram på uppdrag av Arbetsmarknadsförvaltningen i Stockholms stad.

Strukturella och individuella faktorer

Statskontoret menar att arbetsmarknadens struktur i sig kan påverka utomeuropeiskt födda kvinnors deltagande i arbetsmarknaden. Det handlar då om strukturella hinder och kommer till uttryck genom höga krav på *kompetens, kvalifikationer* och *språkkunskaper*. Den svenska arbetsmarknaden kännetecknas vidare att ha få så kallade *lågkvalificerade arbeten*. Statskontoret uppger att fem procent av den svenska arbetsmarknaden består av arbeten utan krav på gymnasial eller eftergymnasial utbildning. De nämnda hindren

ger en indikation på att det finns höga trösklar för att komma in på den svenska arbetsmarknaden. Statskontoret pekar dessutom på att arbeten många gånger rekryteras via **nätverk**, vilket kan försvåra för personer som är nya i landet att ta sig in på arbetsmarknaden. Utomeuropeiskt födda personer har en lägre andel personer med stark ställning på arbetsmarknaden i sina nätverk. Statskontoret menar också att **diskriminering** är en aspekt av den svenska arbetsmarknaden som drabbar personer med utländsk bakgrund i allmänhet och utomeuropeiskt födda kvinnor i synnerhet. Det kan komma till uttryck genom att arbetsgivare medvetet eller omedvetet väljer bort arbets sökande på grund av etnicitet eller utseende. Det kan också komma till uttryck genom att arbetsgivare väljer bort arbets sökande på grund av bristande eller felaktig information om dennes förmåga att prestera. Kvinnor med utländsk bakgrund drabbas även av traditionell könsdiskriminering både från potentiella arbetsgivare och i myndigheternas insatser.

Statskontoret menar också att det kan finnas hinder som kan kopplas till individuella aspekter och därmed påverkar utomeuropeiskt födda kvinnors deltagande på arbetsmarknaden. **Språkkunskaper** kan vara ett hinder för många utrikes födda kvinnor. Individuella faktorer som kan försvåra inläring av språk är exempelvis tidigare låg utbildningsnivå och studieovana eller ett högt uttag av föräldrappening. Ett annat hinder som påverkar utomeuropeiskt födda kvinnors deltagande i arbetskraften är den svenska arbetsmarknadens struktur som gör det svårt för personer med **låg eller obefintlig utbildning** att delta. Utomeuropeiskt födda kvinnor har enligt Statskontoret, en lägre utbildningsnivå än andra grupper. **Nätverk** är viktiga för arbetskraftsetablering och utrikes födda kvinnor tenderar att ha en missgynnad ställning i förhållande till inrikes födda kvinnor vad gäller tillgång till sociala nätverk. Möjligheterna att delta i arbetskraften påverkas också av att både **fysisk och psykisk ohälsa** är mer vanligt förekommande i gruppen utomeuropeiskt födda.

Statskontoret menar att arbetskraftsdeltagandet också påverkas av kulturella faktorer som till exempel hur arbetskraftsdeltagande ser ut i det land man kommer från. Det finns en stor variation mellan olika länder i vilken omfattning kvinnor yrkesarbetar, vilket kan avspegla sig i kvinnors villkor. Statskontoret uppger att 18 procent av kvinnorna i Syrien är en del av arbetskraften, 15 procent i Irak, 19 procent i Afghanistan och 78 procent i Eritrea. Slutligen kan värderingar och normer kopplade till att kvinnor ska ta hand om hem och familj verka hindrande och leda till ett lägre arbetskraftsdeltagande (Statskontoret, *Sammanställning av kunskap om utomeuropeiskt födda kvinnor som står utanför arbetskraften*, 2018).

Skillnader i förvärvsarbete i Stockholms stad

Geografiska skillnader

Det finns påtagliga geografiska skillnader i andelen kvinnor som arbetar i Stockholms stad. Officiell statistik visar att i Rinkeby-Kista förvärvsarbetar 58 procent av kvinnorna, vilket är lägst av samtliga stadsdelsnämndsområden. På Kungsholmen, där flest kvinnor arbetar, är motsvarande siffra 85 procent. Det innebär en differens på 27 procentenheter mellan de två stadsdelsnämndsområden med högst respektive lägst andel förvärvsarbetande kvinnor. Även i Skärholmen och Spånga-Tensta förvärvsarbetar förhållandevis få kvinnor, 64 respektive 67 procent. I Bromma, Älvsjö och Hägersten-Liljeholmen förvärvsarbetar 84 procent av alla kvinnor.

Den offentliga statistiken i Stockholms stad visar hur kategorierna utländsk bakgrund och svensk bakgrund fördelar sig i hela staden och i stadsdelsnämndsområdena. Den visar att i staden har 32,1 procent av befolkningen utländsk bakgrund, dvs. antingen är personen född utrikes eller så är hen född i Sverige med två utrikes födda föräldrar. Motsvarande siffra för Rinkeby-Kista är 82 procent. För Kungsholmen är motsvarande siffra 20 procent.

Ekonomisk standard

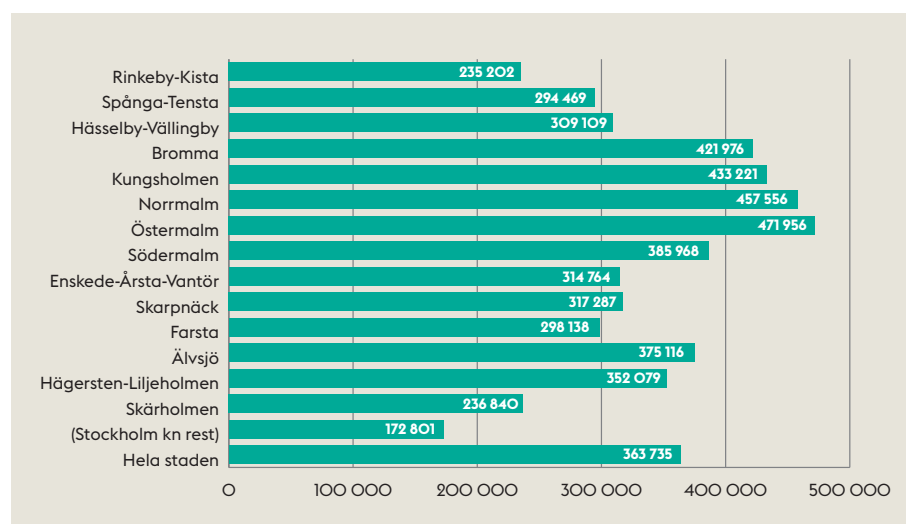
Löneskillnaden mellan kvinnor och män i hela landet var 12 procent år 2016. Kvinnor har lägre lön än män och kvinnor tjänar i genomsnitt 4 200 kronor mindre än män varje månad. Detta gäller den så kallade ovägda skillnaden som avser hela arbetsmarknaden. Det innebär att skillnaden inte tar hänsyn till eventuella löneskillnader inom och mellan yrken. En av de viktigaste anledningarna till löneskillnaderna är den könsuppdelade arbetsmarknaden. Kvinnor och män arbetar i stor utsträckning i olika yrken och sektorer och kvinnor är överrepresenterade i yrken och sektorer med lägre löner (Medlingsinstitutet, *Löneskillnaden mellan kvinnor och män 2016, vad säger den officiella lönestatistiken?*, 2017).

Statistik från Stockholms stad visar att medelinkomsten år 2015 för kvinnor i åldersgruppen 20–64 år var 333 600 kr och för män i motsvarande åldersgrupp 424 500 kr. Kvinnors medelinkomst uppgick således till 79 procent av männens, ett inkomstgap på 21 procentenheter.

Geografiska skillnader

Det finns stora geografiska skillnader för den ekonomiska standarden i Stockholms stad. Nedanstående tabell visar medelinkomsten i stadens 14 stadsdelsnämndsområden. Sju av stadens 14 stadsdelsnämndsområden har en betydligt lägre medelinkomst och fyra av dem har en betydligt högre medelinkomst.

Medelinkomst per stadsdelsnämndsområde 2016

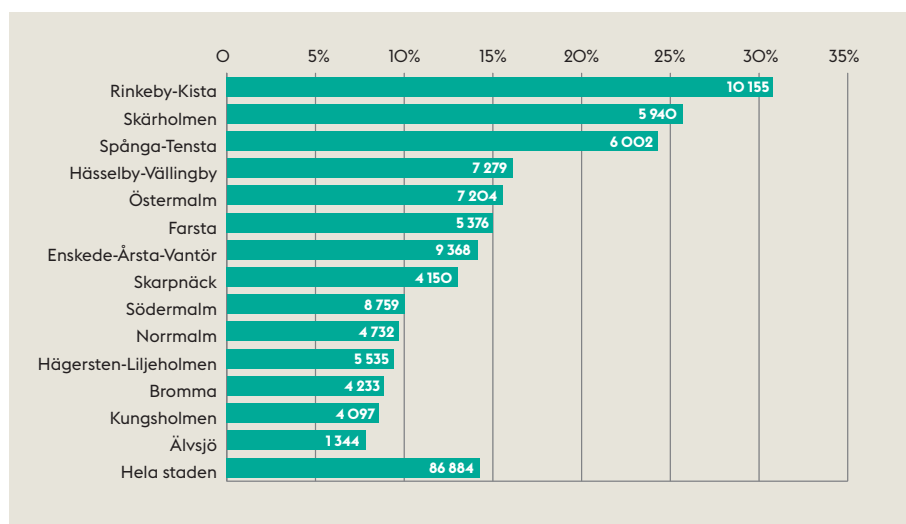
Källa: Statistik Stockholm

Hushåll med låg ekonomisk standard

SWECO:s har genomfört en kartläggning innefattande hushåll med låg ekonomisk standard och endast delvis personer med låg ekonomisk standard. Låg ekonomisk standard definieras som en disponibel inkomst som är under 60 procent av medianinkomsten i staden. Definitionen följer SCB:s definition av låg ekonomisk standard. För år 2014 innebar detta en disponibel inkomst på mindre än 166 562 kr. Låg ekonomisk standard mäter låg inkomst i förhållande till andra invånare och belyser alltså skillnader i inkomst.

SWECO:s kartläggning visar att 14 procent av stadens befolkning, mellan 16 och 64 år, bodde i hushåll med låg ekonomisk standard. Kartläggningen visar även att det i stadsdelsnämndsområdet Älvsjö finns en låg andel hushåll med låg ekonomisk standard. Knappt tio procent av hushållen i Älvsjö lever med låg ekonomisk standard. Motsvarande siffra för Rinkeby-Kista är drygt 30 procent. För Skärholmen har drygt 25 procent av hushållen låg ekonomisk standard.

Personer i hushåll med låg ekonomisk standard per stadsdelsnämndsområde, antal och andel

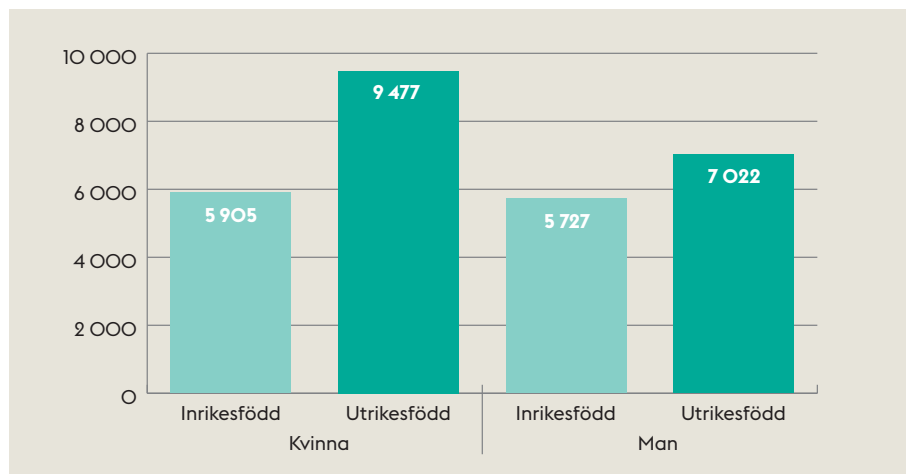
Källa: SWECO, Personer med svag ställning på arbetsmarknaden, statistisk kartläggning av personer i hushåll med låg ekonomisk standard i Stockholm, 2017

SWECO:s rapport visar inte några större skillnader mellan könen utifrån det här måttet. Det bor ungefär lika många kvinnor som män i hushåll med låg ekonomisk standard. Det förefaller istället finnas en korrelation mellan den ekonomiska standarden och låg utbildningsnivå och utrikes född med kort vistelsetid i Sverige (SWECO, *Personer med svag ställning på arbetsmarknaden, statistisk kartläggning av personer i hushåll med låg ekonomisk standard i Stockholm, 2017*).

Personer med låg ekonomisk standard

I den del av kartläggningen som fokuserar på personer med låg ekonomisk standard framträder emellertid en annan bild. Kategorierna kön och utländsk bakgrund är då centrala faktorer för utfallet. Som framgår av nedanstående tabell har den undersökta gruppen begränsats till personer i åldersspannet 25–64 år och då synliggörs att utrikes födda kvinnor är den största gruppen som lever med låg ekonomisk standard (SWECO, *Personer med svag ställning på arbetsmarknaden, statistisk kartläggning av personer i hushåll med låg ekonomisk standard i Stockholm, 2017*).

Antal personer 25–64 år med låg ekonomisk standard

Källa: SWECO, Personer med svag ställning på arbetsmarknaden, statistisk kartläggning av personer i hushåll med låg ekonomisk standard i Stockholm, 2017

Skillnader i hälsa

Sjukdom är en av de faktorer som påverkar kvinnors arbetskraftsdeltagande (Skr. 2016/17:10 s. 17). Det är dessutom väl belagt att ohälsa å ena sidan påverkar villkoren för etablering på arbetsmarknaden samtidigt som arbetslöshet i sig påverkar hälsan. Arbetslöshet och nedsatt psykisk hälsa har tydliga samband, men det finns också forskning som visar att arbetslöshet i sig också påverkar risken för hjärt-kärlsjukdomar, cancer, för tidig död samt riskbruk av alkohol och narkotika (Urban Janlert, *Arbete, arbetslöshet och jämlik hälsa, en kunskapsöversikt*, 2016).

Folkhälsomyndighetens årsrapport 2018 visar att personer födda utanför Europa har ett sämre självskattat psykiskt välbefinnande än personer födda i Sverige. Rapporten visar att 26 procent av personer som är utrikes födda uppger att de mår psykiskt dåligt, jämfört med 14 procent för inrikes födda. Både fysisk och psykisk ohälsa är vanligare bland utrikes födda kvinnor, jämfört med inrikes födda kvinnor.

Stockholms stads statistik över ohälsotalet mäts genom det totala antalet utbetalade ersättningsdagar från Försäkringskassan per person och år (för personer mellan 16–64). Här ingår sjukpenning, rehabiliteringspenning, samt sjukersättning och aktivitetsersättning. Siffrorna visar att kön och ålder är viktiga skiljelinjer för hur ohälsan fördelar sig. Samtliga kvinnor hade 2016 totalt 22 sjukdagar, medan män hade knappt 16 sjukdagar, en differens på 6 dagar.

Geografiska skillnader

Ohälsotalen i Rinkeby-Kista och Östermalm visar att det utöver ålder och kön också spelar roll var man bor för att förstå hur ohälsan fördelar sig i staden. Kvinnor i Rinkeby-Kista hade totalt 34,4 sjukdagar jämfört med 14,6 dagar på Östermalm. Det skiljer nästan 20 dagar på ett år.

Rinkeby-Kista och Östermalm är ytterligheterna där skillnaderna är som störst, men det finns också påtagliga skillnader mellan hur ohälsan fördelar sig mellan kvinnor i Farsta, 29,4 dagar, och Norrmalm, 15,4 dagar. Kvinnors ohälsotal är nästan exakt samma i Bromma och Södermalm. Där är ohälsotalet drygt 19.

I Rinkeby-Kista har nästan 82 procent av befolkningen utländsk bakgrund. Motsvarande siffra för Östermalm är 21,5 procent.

Dialoger om rätten till egen försörjning

Dialogerna har ägnats åt att diskutera kvinnors rättigheter mot bakgrund av #MeToo. Den satte fokus på hur kvinnors villkor påverkas av otrygga anställningar, på maktbalansen på arbetsplatser och otrygga anställningar. En annan återkommande fråga har varit hur fattigdom/låg ekonomisk standard påverkar möjligheterna att ha makten över sitt liv. Utan en egen försörjning är det omöjligt att till exempel lämna en våldsutsatt situation. Oförutsedda utgifter slår dessutom hårt mot individer som redan är sämre rustade för att klara av oförutsedda händelser. En oförutsedd utgift kan vara en fritidsaktivitet eller en kostnad som är kopplad till en aktivitet inom ramen för barnens skola. I dialogerna har diskussionerna om egen ekonomi kopplats till frågor om egenmakt. Utan en trygg ekonomi är det svårt att förverkliga andra rättigheter:

Utän en egen ekonomi går det inte att förverkliga sina rättigheter. Utän en egen ekonomi går det inte att ha kontroll över sitt dagliga liv. Man är ofri. Man är beroende. För kvinnor som har en osäker ekonomisk tillvaro är det i princip omöjligt att ta sig ut ur en våldsutsatt situation (Workshop med kvinnojourerna).

Rätten till egen ekonomi har i dialogerna diskuterats utifrån upplevda hinder att etablera sig på arbetsmarknaden:

Jag vet inte om jag har varit utsatt för diskriminering. Men, jag tror att mitt namn och att jag inte perfekt pratar det svenska språket spelar roll. Jag söker jobb, men jag får inget. Det gör något med mina barn. De ser mig gå hemma och städa och laga mat. Att inte få ett jobb säger något om mitt värde (Hearing i Järva).

Att låg ekonomisk standard leder till isolering framgår av dialogerna:

Jag kan inte köpa kläder och måste ibland snåla på mat. Men att sakna pengar gör också något med mitt liv. Ibland har jag ingen ork till någonting. Vill bara vara hemma. Orkar inte gå ut. Blir ensam. Är mycket ensam (Workshop med kvinnojourer).

Under Martineks dialoger kopplades diskussioner om arbetslöshet till samtal om barnens villkor. Svag ekonomi påverkar relationen till barnen. Farhågan att deras barn inte får ett arbete och rimliga livsvillkor och att de därför hänger på ”torget där det pågår kriminella aktiviteter som försäljning och missbruk av narkotika” bidrar till upplevelser av förlust av kontroll och underläge:

I det långa loppet så skapar man områden som har isolerats från demokratiska processer, kulturell debatt osv och som skapar till och med en isolering mellan vuxna och barn. Barn lär sig snabbare än vuxna, det blir så att barnen är överlägsna sina föräldrar, de tror inte på deras råd, deras kunskap. Barnen förstår sina egna hinder, mycket bättre än föräldrarna. Vad som är problemet med att inte kunna gå på en viss skola, att vara beroende av kollektivtrafik som de inte kan betala. Vuxna och barn har inte samma referensramar, det skapar otrygghet (Hanne Martinek, Kvinnors makt och inflytande, 2017).

Sammanfattning

Kvinnors förutsättningar att förvärvsarbeta, och i förlängningen att kunna försörja sig själva, är en central komponent för kvinnors makt och inflytande.

I detta kapitel framgår att det finns påtagliga geografiska skillnader i staden avseende förvärvsarbete, ekonomisk standard och hälsa. I stadsdelsområden med en hög andel personer med utländsk bakgrund arbetar kvinnor i mindre utsträckning, har lägre ekonomisk standard och är sjuka i högre grad än i stadsdelsområden som domineras av inrikes födda. Skillnaderna speglar segregationen i staden.

Den statistik som presenterats förklarar inte vad de geografiska skillnaderna beror på. Statskontorets rapport synliggör faktorer som kan utgöra hinder för utomeuropeiska kvinnors arbetskraftsdeltagande. Dialogerna med kvinnoorganisationerna bekräftar att dessa faktorer spelar en roll för kvinnors förutsättningar att kunna försörja sig själva och ha makt över sina egna liv.

4. Rätten till ett liv utan våld

Inledning

Stadens långsiktiga vision i *Ett Stockholm för alla* konstaterar att Stockholm är en trygg stad där ingen ska behöva vara rädd för våld eller utsättas för förtryck. Staden är världsledande i skyddet av de mänskliga rättigheterna och i att stärka barnens och kvinnornas rättigheter.

Det sjätte fokusområdet i *Program för ett jämställt Stockholm* handlar om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Programmet fastslår också att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

Stadens ambition om att våld inte ska förekomma uttrycks också i stadens *Program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck*. Programmet ger staden en tydlig hållning i arbetet med att förebygga våld samt visar hur stadens verksamheter ska ge stöd och skydd när det ändå uppstår. Stockholmare som utövar våld ska erbjudas och motiveras till insatser i syfte att förändra sitt beteende och sluta utöva våld. Alla stadens nämnder och bolag ska arbeta våldsförebyggande.

Det här kapitlet beskriver med ledning av olika typer av underlag våldsutsatthetens omfattning och konsekvenser. Det är dock viktigt att vara uppmärksam på att våldsutsattheten i underlagen mäts på olika sätt och därmed ger de också olika bilder och perspektiv beroende på vilka definitioner och metoder som används. Kapitlet bygger på rapporter om våldsutsatthet som tagits fram av Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK), Fundamental Rights Agency (FRA) och Stockholms stads trygghetsmätning, vilka mäter olika typer av utsatthet oavsett om den har anmälts eller lagförts. Kapitlet redovisar även antalet anmälningar om våld som anmäls i Stockholms stad och som finns beskrivet i stadens *Program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat förtryck*.

Livstidsperspektiv

NCK har tagit fram en nationell studie om kvinnors och mäns utsatthet för våld i ett livstidsperspektiv. Den bygger på ett riksrepresentativt urval av 10 000 kvinnor och 10 000 män i åldern 18–74 år om våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa och livssituation. Studien visar att en betydande andel av befolkningen i Sverige upplevt sexuellt, fysiskt eller psykiskt våld. Den visar att ca 10 procent av vuxna kvinnor och 15 procent av vuxna män uppger att de någon gång har utsatts för allvarligt fysiskt våld. Andelen stiger betydligt för kvinnor och män som uppger att de utsatts för allvarligt våld före 18 års ålder: 46 procent av kvinnorna och 38 procent av männen. När det gäller våld i nära relationer uppger 14 procent av kvinnorna och fem procent av männen att de någon gång efter sin 18-årsdag utsatts för fysiskt våld eller hot om fysiskt våld av en aktuell eller tidigare partner. NCK:s studie visar att kvinnor rapporterar en betydligt högre grad av utsatthet för sexuellt och psykiskt våld än män och att män rapporterar upplevelser av allvarligt fysiskt våld i något högre grad.

NCK:s studie visar att våldsutsatthet kan få stora konsekvenser för bland annat hälsan. Posttraumatiskt stressyndrom, depressioner, självskadebeteende, riskbruk av alkohol och psykosomatiska symptom är vanligare bland den del av befolkningen som har blivit utsatt för våld under barndomen eller i vuxen

”Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.”

ålder, än bland övriga befolkningen. Bland kvinnor i åldern 56–74 år som varit utsatta för allvarligt sexuellt eller fysiskt våld var hjärtinfarkt två till fyra gånger vanligare än bland dem som inte varit utsatta. Även självskadebeteende var vanligare bland våldsutsatta. Den fysiska ohälsan var också större bland de som hade utsatts för allvarligt sexuellt våld i barndomen, än bland de som inte hade utsatts för våld.

En annan studie som tagits fram av EU-institutionen FRA har också undersökt våldsutsattheten i ett livstidsperspektiv. Studien är baserad på intervjuer med 42 000 kvinnor i 28 EU-länder. Studien visar att den totala andelen kvinnor som utsatts för våld (fysiskt och/eller sexuellt) i en nära relation sedan sin 15-årsdag i Sverige var 28 procent. Det är något högre än medeltalet i studien, som är 22 procent. Studien visar också att den totala andelen våldsutsatta kvinnor i Sverige i ett livstidsperspektiv var 46 procent, vilket är en bra bit över studiens medeltal, 33 procent. Studien pekar på att utfallet ska förstås mot bakgrund av att det i de olika länderna finns skillnader i lagstiftning och politik, men också betydande skillnader i normer och värderingar och hur frågan uppfattas. Av studien framgår att det finns ett tydligt samband mellan länder med bättre resultat på Europeiska jämställdhetsinstitutets jämställdhetsindex och en högre rapportering av våld mot kvinnor. EU-studien lyfter fram skillnader mellan Sverige (land med hög våldsprevalens) och Bulgarien (land med låg våldsprevalens) i hur vanligt det är att höra om våld mot kvinnor på jobbet, bland vänner och i familjen.

Det är vanligare att höra talas om mäns våld mot kvinnor/våld i nära relationer i Sverige, både på arbetsplatser, bland vänner och i familjen jämfört med Bulgarien. I studien framhålls att våldet är en privat angelägenhet i större utsträckning i Bulgarien, vilket avspeglas i utfallet av svaren (Fundamental Rights Agency, *Violence against women: an EU-wide survey*, 2014).

Anmälningar om våld

Stockholms stads *Program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck* visar att mellan åren 2010–2016 har cirka 1 300–1 500 misshandelsbrott mot kvinnor över 18 år, och där gärningspersonen är bekant och brottet skett inomhus, anmälts till polismyndigheten i Stockholms stad. Under samma tidsperiod anmäldes årligen cirka 300–400 fall av grov kvinnofridskränkning.

Omfattningen av våld i staden avspeglas inte i antalet anmälningar till polismyndigheten. Det finns ett stort mörkertal. Brå uppskattar att mörkertalet ligger på cirka 75–80 procent när det gäller våld mot kvinnor i nära relationer. Brå menar att benägenheten att anmäla varierar för olika typer av våld. Anmälningsbenägenheten minskar påtagligt då brottet har begåtts på privat plats (t.ex. i den utsattas bostad) eller då gärningspersonen och den utsatta är bekanta eller närstående. Brå menar även att detta gäller också benägenheten att uppgge våldsutsatthet i brottsofferundersökningar. På motsvarande sätt, menar Brå, att anmälningsbenägenheten ökar då gärningspersonen är okänd eller om brottet begås på allmän plats (Brå, *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015*, 2017). Det sagda innebär att undersökningar som presenteras i stadens trygghetsmätning torde underskatta den totala våldsutsattheten.

Stockholms stads trygghetsmätning 2017

Stockholms stads trygghetsmätning från 2017 visar att var femte stockholmare känner sig otrygg. En högre andel kvinnor, än män, uppger rädsla för att utsättas för våld. Graden av oro upplevs också olika beroende på var i staden man bor. I exempelvis stadsdelsnämndsområdena Rinkeby-Kista, Spånga-Tensta samt Hässelby-Vällingby och Skärholmen upplever fler personer sig otrygga, än i andra stadsdelsnämndsområden. Utmärkande för trygghetsmätningen är också att unga personer, mellan 16 och 29 år, upplever otrygghet i betydligt högre utsträckning än andra åldersgrupper. Det saknas dock uppgifter om hur utsattheten bland unga fördelar sig på kön.

Stadens trygghetsmätning visar också att kvinnor begränsar sig i betydligt högre utsträckning än män genom att i stort sett aldrig gå ut ensamma på kvällarna av oro för att utsättas för brott, 13 respektive 7 procent. I några stadsdelsnämndsområden i ytterstaden upplever kvinnor en större oro än i innerstan. I en rapport från Brå framgår följande om socialt utsatta områden:

Majoriteten av kvinnorna som bor i socialt utsatta områden uppger att de är otrygga. Det är nära dubbelt så många som i övriga urbana områden. En aspekt som utmärker de undersökta områdena är kvinnors frånvaro i det offentliga rummet. Mycket talar för att mäns dominans av det offentliga rummet kan påverka kvinnors trygghet negativt (Brå, Relationen till rättsväsendet i socialt utsatta områden, 2018).

Stockholms stads trygghetsmätning visar att 9 procent av kvinnorna har varit utsatta för sexuella trakasserier det senaste året, jämfört med 1 procent av männen.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck skiljer sig från andra former av våld i nära relationer genom att det tar sig kollektiva uttryck.

I Sverige finns få kartläggningar att tillgå som redovisar omfattningen av hedersrelaterat våld och förtryck. Den forskning som finns, i Sverige och internationellt, pekar dock på att problemet är utbrett (NCK, *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*, 2010). Enligt en utredning om våld i nära relationer uppskattas att ungefär 10 procent av ungdomar från högstadiet och upp till 25 år är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige. Flickor och kvinnor drabbas hårdast, men hedersrelaterat våld och förtryck kan också riktas mot transpersoner, pojkar och unga män (SOU 2014:49).

I staden finns ett resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck, Origo. Centret samarbetar mellan kommunerna i Stockholms län, Polismyndigheten i Stockholms län och Stockholms läns landsting. Origo beskriver hedersrelaterat våld och förtryck som när en familj eller släkt sätter press på och utövar kontroll över en individ i gruppen. Det kan förekomma begränsningar av livsutrymme, hot eller våld.

Av stadens *Program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck* framgår att hedersrelaterat våld och förtryck utgår från begränsande traditioner och normer. Det kommer till uttryck genom att enskilda individens intressen underordnas kollektivet, oftast familjen och släkten. Om en person anses bryta mot de regler och normer som finns i förhållande till normer om sexualitet och relationer, kan det uppfattas som en normöverträdelse som möts med repressalier. Maktutövningen kan handla om att kontrollera handlingsutrymme och genom att män och äldre kontrollerar kvinnor och flickor. Även kvinnor kan vara med och reproducera hederskulturen, likaså grannar och bekanta till familj eller släkt.

Dialoger om rätten till ett liv utan våld

Flickors och kvinnors otrygghet i det offentliga rummet är ett tema som har diskuterats i de dialoger som har genomförts. Flera av de kvinnor som har deltagit menar att otryggheten är kopplad till erfarenheter av våld samt att otryggheten påverkar vardagslivets samtliga delar. Samtidigt framkommer uppfattningen att kvinnors livsvillkor inte upplevs vara ett prioriterat område. Livsvillkoren i socialt utsatta områden upplevs vara bortglömda och hänger inte ihop med samhällets utveckling i övrigt. Flera påtalar att kvinnors villkor synliggör strukturella problem och en pågående förskjutning av makt, en förskjutning som påverkar kvinnors villkor och kvinnors tillgång till rättigheter. Flera har framfört att de inte har tillgång till de gemensamma, offentliga rummen:

När jag till exempel går hem från tunnelbanan. Då måste jag gå förbi ett ställe där det är höga buskar och dålig belysning. Några lampor är ibland också sönder. Då kollar jag hela tiden om någon förföljer mig och jag är rädd för att någon ska hoppa på mig. Man vet aldrig vad som händer (Workshop med unga flickor).

Dialogerna visar också att många förhåller sig till våld, och risken för att utsättas för våld. Det kan handla om att undvika vissa platser och aktiviteter som upplevs otrygga. Erfarenheter av våld och andra former av kränkningar präglar också hur många flickor och kvinnor förhåller sig till och relaterar till andra. Flera påtalar att detta blir en naturlig del av vardagen och påverkar den egna självövervakningen. Det kan till exempel handla om att inte uppfattas på ett sätt som riskerar att tolkas som alltför inbjudande:

Varje morgon innan jag går till skolan tänker jag på om jag har rätt kläder. Kläder som inte uppfattas som utmanande av killarna i min klass eller av män som jag möter på väg till skolan (Workshop med unga).

Dialogerna har också handlat om svårigheterna att lämna en våldsutsatt relation om det inte finns förutsättningar att ha kontroll över sin ekonomi genom en egen försörjning.

Hedersrelaterat våld och förtryck har diskuterats. Flera har framfört uppfattningen att det i samhället råder en okunskap om vad begreppet står för, dess konsekvenser samt och att det kan ta sig olika uttryck:

Det finns en föreställning om att hedersrelaterat våld har sin yttersta konsekvens i mord och är specifik för mellanöstern. Hedersrelaterad maktutövning förekommer i många fler sammanhang och kan också leda till uteslutning ur familjen. Och, det kan vara en nog så kännbar maktutövning (Workshop med kvinnojourerna).

Det är viktigt att de som jobbar med hedersproblematik också har kunskap om diskriminering. Jag vet till exempel kvinnor som har dragit sig för att anmäla hedersvåld till polisen av rädsla för att en anmälan skulle reproducera rasistiska föreställningar om mannen (Workshop med kvinnojourerna).

Det framhålls att arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck måste bygga på erfarenheter och den kunskap som exempelvis kvinnojourerna har om hur våldet kan komma till uttryck. Samtidigt framhålls att den kunskap och forskning som finns om mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld måste sättas in i en kontext om att mäns våld mot kvinnor är ett strukturellt problem.

Sammanfattning

Kapitlet visar att kvinnor upplever en större otrygghet än män och att det i staden finns geografiska skillnader i hur oron tar sig uttryck och hur man begränsar sig för att undgå våld. Kapitlet visar också att kvinnors erfarenheter av mäns våld är omfattande, något som påverkar livsvillkoren och förutsättningarna för egenmakt. Våldet är en del av en struktur och kan under en dag komma till uttryck på flera sätt. Stadens trygghetsmätning visar att många kvinnor i Stockholms stad upplever sexuella trakasserier. Kapitlet visar att våld är något som många flickor och kvinnor hanterar som en del av sin vardag.

5. Avslutande kommentarer

I arbetet med denna rapport har kvinnoorganisationer bjudits in till dialoger om kvinnors rättigheter och ojämlika livsvillkor i Stockholms stad. En inte ovanlig synpunkt från kvinnoorganisationerna har varit att den allmänna och politiska debatten tar upp skillnader i livsvillkor, men att kvinnors röster och erfarenheter hörs mera sällan samt att kvinnors villkor och i synnerhet utrikes födda kvinnors villkor, har en undanskymd roll i denna debatt.

Rapporten visar att det finns påtagliga klyftor mellan olika grupper av kvinnor och män, i synnerhet mellan utrikes födda och inrikes födda. Klyftorna kommer till uttryck i deltagande i de allmänna valen och sammanfaller med socioekonomiska klyftor, liksom upplevelsen av otrygghet i sitt närområde. Rapporten visar också att kvinnors möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda varierar, beroende på var i Stockholm de bor. Kvinnors villkor hänger alltså ihop med strukturella faktorer som segregation. Rapporten visar dessutom att det finns en relativt omfattande kvinnoorganisering i Stockholms stad och att kvinnoorganisationerna arbetar med att förändra de ojämlika förhållanden som råder inom olika grupper av kvinnor och män.

Under de dialoger som genomförts har de ojämlikheter som kvinnor erfar och som bekräftas i den offentliga statistiken diskuterats. Dialogerna har ägnats åt att diskutera hinder som påverkar kvinnors villkor på arbetsmarknaden och förutsättningarna för att vara självförsörjande, hur erfarenheter av diskriminering och segregation påverkar förutsättningarna att delta i sin egen och samhällets utveckling samt kvinnornas oro för sin egen och sina barns framtid utifrån svårigheten att ha en god ekonomisk levnadsnivå. Under dialogerna har organisationerna framfört att segregation, diskriminering, låg utbildning och svag anknytning på arbetsmarknaden, hänger samman med ensamhet och låg tilltro till möjligheterna att påverka sin egen situation eller samhället. Under dialogerna har det förts diskussioner om vad staden behöver göra för att öka kvinnors handlingsutrymme och möjlighet att påverka den politiska dagordningen.

Kvinnorganisationerna anser att staden behöver vidta åtgärder mot segregation för att undanröja de ojämlika villkoren i staden. De efterfrågar åtgärder som ökar kvinnors trygghet. Trygghetsskapande åtgärder behöver bygga på kunskap om vilka fysiska platser som bidrar till att kvinnor upplever otrygghet, våld och annan kriminalitet. Kvinnor har i dialogerna framhållit att det är viktigt att staden utvecklar arbetet med att sprida kunskap om hur våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck kommer till uttryck och kan motverkas. Staden behöver också utveckla verktyg mot diskriminering och annan kränkande behandling för att undanröja osakliga hinder på arbetsmarknaden. Därutöver efterfrågas fler vägar in på arbetsmarknaden och initiativ till ett nätverk för olika yrkesgrupper, med syftet att stärka grupper med svag anknytning till arbetsmarknaden. Dessutom har det i dialogerna efterfrågats initiativ som stärker kvinnors möjligheter att lära sig svenska.

Kvinnorganisationerna har påtalat vikten av att det demokratiska samtalet måste pågå kontinuerligt och involvera grupper som inte alltid kommer till tals, i synnerhet utrikes födda kvinnor som bor i ytterstaden. De efterlyser målgruppsanpassad information om demokratiska processer i Stockholms stad och de formella reglerna för hur man röstar.

Kvinnoorganisationerna har framfört att det är svårt att hitta i stadens kanaler för att söka föreningsbidrag eller tillgång till lokaler och efterfrågar därför mer tillgänglig information om vilka föreningsstöd staden erbjuder och lokaler som staden kan tillhandahålla. Under dialogerna har kvinnoorganisationerna också uttryckt stöd för att få ökade kunskaper i föreningsekonomi och administration. Under dialogerna har det framförts förslag om att inrätta ett aktivitetshus för kvinnors rättigheter.

Staden arbetar på flera sätt med att utjämna de ojämlikheter som påvisas i rapporten genom en mängd olika verksamheter. Stockholm har som mål att vara en sammanhållen stad där alla ska känna sig trygga. Staden har därför tillsatt en särskild trygghetskommission med uppdraget att utveckla stadens trygghetsarbete, samordna alla insatser som görs och vidareutveckla samverkan med polis och civilsamhälle. Det handlar både om brottsförebyggande åtgärder, sociala insatser och att åstadkomma en stadsmiljö som upplevs som trygg och säker.

Staden har relativt nyligen antagit både ett program för ett jämställt Stockholm och ett program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Därutöver finns ett antal aktiviteter i stadens budget som syftar till att motverka ojämlikhet, diskriminering och segregation. Rapporten visar dock att insatserna inte har varit tillräckliga för att överbrygga klyftorna. I det följande beskrivs därför under tre rubriker, med ledning av vad kvinnoorganisationerna framfört i dialogerna, hur staden kan förstärka det utvecklingsarbete som pågår för att tillförlitligt säkerställa alla kvinnors lika rättigheter och möjligheter. Det handlar om insatser som bidrar till att stärka demokratin och trygghet samt motverkar segregation och våld samt om hur staden kan implementera programmet för ett jämställt Stockholm.

Demokratifrämjande insatser behöver gå hand i hand med stadens arbete med att motverka socioekonomiska klyftor och segregation. Rapporten visar att det finns påtagliga klyftor mellan de som röstar och de som inte röstar. Grupper med högt respektive lågt valdeltagande bor i olika stadsdelsnämndsområden, skilda bostadsområden och de har olika tillgång till egenmakt i form av egen försörjning.

Dessa maktförhållanden kan inte förändras bara genom demokratiseringar eller åtgärder som främjar deltagande i eller mellan valen. Staden behöver också stärka och utveckla arbetet med att motverka och förebygga diskriminering. Stadens uppsökande arbete bland utrikes födda kvinnor behöver utvecklas och bli skarpare så att det leder till studier och arbete. Stadens arbete med att stärka civilsamhällets organisering, i synnerhet kvinnors egen organisering, behöver också utvecklas. Staden behöver också utveckla målgruppsanpassad information om demokratiska processer i Stockholms stad och de formella reglerna för hur man röstar.

Remissförfarandet är en viktig kanal för att enskilda och intresseorganisationer ska kunna framföra sina synpunkter inför beslut i kommunfullmäktige. Det sker enligt formella regler och ger därmed förutsättningar för transparens och jämlikt deltagande. Vid sidan av remissförfarandet använder staden medborgardialoger, samråd och hearings för att inhämta synpunkter för att stämna av inför beslut. Staden behöver emellertid kontinuerligt se över förutsättningarna för jämlikt deltagande och hur staden kan nå grupper som inte alltid kommer till tals, i synnerhet utrikes födda kvinnor. För att civilsam-

hällets synpunkter ska ge positiva demokratieffekter är det dessutom viktigt att tydliggöra vilka möjligheter till påverkan som dialogerna ger samt på vilket sätt dialogerna påverkar stadens arbete.

I rapporten synliggörs kvinnors egen organisering. Den är viktig för att stärka kvinnors delaktighet och egenmakt. Det är därför angeläget att staden på olika sätt underlättar för och stödjer kvinnoorganisationer av olika slag. De flesta stadsdelsnämnder fördelar stöd till lokala föreningar. Kulturnämnden, idrottsnämnden, utbildningsnämnden, socialnämnden och äldrenämnden fördelar också olika former av stöd och samverkar med det lokala civilsamhället. Staden behöver emellertid se över hur information ges om det föreningsstöd som staden tillhandahåller så att föreningar lättare kan ”hitta rätt” i staden för att till exempel söka föreningsbidrag. I dialogerna har kvinnoorganisationerna uttryckt behov av annat stöd än ekonomiskt. Staden skulle kunna erbjuda utbildningstillfällen till civilsamhället i dessa och andra efterlysta kunskapsområden för att möjliggöra att civilsamhället stärks.

Idéburet offentligt partnerskap (IOP) är ett sätt att samarbeta som etablerats mellan Stockholms stad och organisationer i civilsamhället. Under dialogerna har det framkommit önskemål från flera organisationer om att ingå idéburet offentligt partnerskap med staden för att stärka kvinnors rättigheter.

Stadens arbete för en trygg och säker stad inbegriper att ingen utsätts för våld

Ett liv med frihet från våld är en grundläggande mänsklig rättighet och staden ska arbeta framgångsrikt för att förebygga våld i nära relationer. Stadsdelsförvaltningar och socialförvaltningen har utvecklade arbetssätt och verksamheter för att förebygga våld och för att stödja våldsutsatta. Exempel på sådan verksamhet är Origio, som stöder utsatta unga och utbildar personal när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck. Ett annat exempel är de relationsvårdsteam som ger stöd och skydd till personer som utsätts för våld i nära relationer. I dialogerna framkom att kvinnojourerna är angelägna om att utveckla och förstärka samarbetet med staden.

Stadens arbete för en trygg och säker stad hänger ihop med det förebyggande arbetet mot våld. Flera verksamheter i staden arbetar genusmedvetet med att öka stockholmarnas trygghet. Det görs exempelvis inom stadsbyggnadskontoret och Svenska bostäder som arbetar med feministisk stadsplanering. De nyligen initierade satsningarna på trygghet i ytterstaden behöver genomföras i dialoger med kvinnoorganisationer i staden för att insatserna ska vara träffsäkra.

Stadens arbete mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck har fått en tydligare form i det nya stadsövergripande programmet. Det påtalar vikten av att arbetet måste vägledas av ett feministiskt och antirasistiskt förhållningssätt samt av kunskap om normer om maskulinitet och om hedersrelaterat våld och förtryck. Det våldsförebyggande arbetet och de strategiska insatserna ska ta sikte på de bakomliggande orsakerna till pojkars och mäns våldsbeteende. Arbetet ska präglas av samordning, struktur och tydlighet.

Implementeringen av Stadens program för ett jämställt Stockholm behöver utgå från kunskap om olika gruppers villkor
Stadens nyligen antagna program för ett jämställt Stockholm ska under 2018 implementeras. Kärnan i jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha lika makt och inflytande, känna tillit till såväl sig själva som samhället och kunna försörja sig själva.

De fokusområden som beskrivs i programmet ger övergripande inriktning och vägledning för stadens arbete. Arbetet ska motverka de klyftor och skillnader som finns mellan olika grupper av kvinnor och män. Stadens arbete behöver därför fokusera på att nå reell jämställdhet. Det innebär att staden behöver utveckla åtgärder tillsammans med kvinnoorganisationer i Stockholms stad. Det bidrar till att åtgärderna är träffsäkra och bygger på kunskap om hur livsvillkoren ser ut. Det kan på sikt leda till att de ojämlikheter som påvisas i rapporten minskar.

Det är flera verksamheter i staden som behöver samverka i arbetet med att sätta kvinnors rättigheter och villkor i centrum. Samordning och samverkan mellan olika verksamheter är kända framgångsfaktor.

6. Referenser

Stockholms stad

Budget för Stockholms stad, 2017 och 2018.

Från delad till enad stad, Kommissionen för ett hållbart Stockholm 2016.

Skillnadernas Stockholm, Kommissionen för ett hållbart Stockholm, 2016.

Program för ett jämställt Stockholm, 2018–2022, 2017

Program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck 2017–2020, 2017.

Vision 2040 – Ett Stockholm för alla, 2015.

Statistik Stockholm.

Stockholms stads medborgarundersökningar, 2016 och 2017.

Stockholms stads trygghetsmätning, 2017.

Andra källor

Brå, *Relationen till rättsväsendet i socialt utsatta områden*, 2018.

Brå, *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015*, 2017.

Eduards, Maud, *Förbjuden handling*, 2002.

Janlert, Urban, *Arbete, arbetslöshet och jämlik hälsa, en kunskapsöversikt* 2016.

Utredningen statligt stöd för kvinnors organisering, *Kvinnors organisering* (SOU 2004:59).

Demokratiutredningen, *Låt fler forma framtiden!* (SOU 2016:5).

Martinek, Hanne, *Kvinnors makt i ytterstaden. En studie om hinder och möjligheter för makt och inflytande i Rinkeby och Tensta*, 2017. Opublicerad.

Statens offentliga utredning, *Mål och myndighet – en effektiv styrning av jämställdhetspolitiken* (SOU 2015:86).

De los Reyes, Paulina och Molinari, Diana *Intersektionalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. 2005.

De los Reyes, Paulina, *Arbetslivets (o)synliga murar*, SOU 2006:59.

Diskrimineringsombudsmannen, *Delar av ett mönster*, 2014.

Fundamental Rights Agency, *Violence against women: an EU-wide survey*, 2014.

Folkhälsomyndigheten, *Folkhälsans utveckling, årsrapport*, 2018.

Nationellt Centrum för Kvinnofrid, *Våld och hälsa – en befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*, 2014.

Nationellt Centrum för Kvinnofrid, Uppsala universitet, *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*, 2013.

Medlingsinstitutet, *Löneskillnaden mellan kvinnor och män 2016, vad säger den officiella lönestatistiken*, 2017.

Regeringen, *Nationell plan för att motverka rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott på nätet*, 2017.

Regeringens skrivelse 2016/17:10, *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*.

Statskontoret, *Sammanställning av kunskap om utomeuropeiskt födda kvinnor som står utanför arbetskraften*, 2018.

SWECO, *Personer med svag ställning på arbetsmarknaden, statistisk kartläggning av personer med låg ekonomisk standard i Stockholm*, 2017.

Statens folkhälsoinstitut, *Folkhälsopolitisk rapport*, 2005.

Statens folkhälsoinstitut, *Delaktighet och inflytande i samhället. Kunskapsunderlag för Folkhälsopolitisk rapport*, 2010.

Statens offentliga utredning, *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga* (SOU 2014:49).

